

L'evolució dels partits unionistes després dels processos de secessió exitosos.

**Els casos de les Repúbliques
Bàltiques, Macedònia i Montenegro.**

Autor: Josep Ferrés i Corominas

Tutor: Dr. Ivan Serrano Balaguer

PRA: Rosa Borge Bravo

**Màster en Anàlisi Política
Itinerari Professionalitzador**

Juny 2017

Índex

1. Resum. Resumen. Summary.	3
2. Introducció.	5
3. Context històric	6
El col·lapse de l'URSS.....	6
El desmembrament de Iugoslàvia.....	7
4. La formació dels sistemes de partits.	8
5. La formació dels sistemes de partits a l'Europa de l'Est.....	10
6. Els nous partits polítics	12
a) Partits comunistes no ètnics	13
b) Partits ètnics.....	13
7. Els processos de secessió des de la dècada dels 90 ençà.....	14
8. Mètode	15
9. Resultats	16
Les repúbliques bàltiques	16
Ex-Iugoslàvia.....	20
10. Conclusions	25
11. Bibliografia	29

1. Resum. Resumen. Summary.

La independència de les Repúbliques Bàltiques, Macedònia i Montenegro són exemples dels processos de secessió exitosos a Europa de la dècada dels 90 ençà que han culminat pacíficament o amb breus episodis de violència i que han originat nous estats democràtics. En els 5 casos existia una clivella ètnica i hi va haver partits que eren partidaris de mantenir l'*statu quo* de pertinença a l'estat matriu. En el treball descrit com cap d'aquests partits unionistes té èxit electoral després de la independència i acaben desapareixent o transformant-se; i com els partits unionistes de base ètnica o de base ideològica segueixen un trajectòria diferent. Pels partits unionistes de base ideològica la possibilitat de la secessió suposa una línia de conflicte intensa, però que desapareix un cop resolta la qüestió i els permet reprendre el debat ideològic anterior, en el nou context d'arena política. Pels partits ètnics la secessió només suposa l'aprofundiment de la clivella ètnica. Si al triomfar la secessió els partits unionistes opten per la confrontació acaben xocant contra arranjaments institucionals excloents que els aparten de la competició política, o que els empeny a transformar-se en moviments cívics en defensa dels drets civils de les minories que representen. Els arranjaments constitucionals inclusivius poden tenir el mateix efecte de conversió dels partits unionistes ètnics en moviments cívics, com és el cas de Montenegro. En els casos estudiats, tan els partits unionistes de base ètnica com els de base ideològica, experimenten al llarg dels anys un nombre elevat de canvis de denominació i estableixen multitud d'aliances electorals amb altres partits. La manca d'indicadors fiables no ens permet de veure si aquesta poca permanència és major en aquest tipus de partits que en la resta, en el context de cada país.

Paraules clau: secessió, unionisme, clivella, etnicitat, minories

La independencia de las Repúblicas Bálticas, Macedonia y Montenegro son ejemplos de procesos de secesión exitosos en Europa desde la década de los 90 hasta hoy, que han culminado de forma pacífica o con breves periodos de violencia y han dado lugar a nuevos estados democráticos. En los 5 casos existía un clivaje étnico y hubo partidos que defendían el *statu quo* de pertenencia al estado matriz. En el trabajo describo como ninguno de estos partidos tiene éxito electoral después de la independencia y acaban desapareciendo o transformándose, y como los partidos unionistas de base étnica o de base ideológica siguen una trayectoria distinta. Para los partidos unionistas de base ideológica, la posibilidad de la independencia supone una línea de conflicto intensa, pero que desaparece una vez resuelta la cuestión, y les permite reanudar el debate ideológico anterior en el nuevo contexto de arena política. Para los partidos étnicos la secesión sólo supone ahondar el clivaje étnico. Si al triunfar la secesión los partidos unionistas optan por la confrontación acaban topando con los arreglos institucionales excluyentes que los apartan de la competición política, o que los empuja a transformarse en movimientos cívicos en defensa de los derechos civiles de las minorías que representan. Los arreglos constitucionales inclusivius pueden tener el mismo efecto de conversión de los partidos unionistas étnicos en movimientos cívicos, como es el caso de Montenegro. En los casos estudiados, tanto los partidos unionistas de base étnica como los de base ideológica, experimentan en el transcurso de los años un elevado número de cambios de denominación y establecen multitud de alianzas electorales con otros partidos. La falta de indicadores fiables no nos permite concluir si esta escasa permanencia es mayor en este tipo de partidos que en el resto, en el contexto de cada país.

Palabras clave: secesión, unionismo, clivaje, etnicidad, minorías

The Independence of the Baltic Republics, Macedonia and Montenegro are examples of successful secession processes in Europe since the 90s that have concluded in a peaceful way or with brief violence episodes and have originated new democratic states. In all 5 cases there was an ethnic cleavage and there had been unionist parties willing to safeguard the *statu quo* of belonging to the central state. In this work, I describe how none of these unionist parties is electorally successful after the independence and finally disappear or suffer important transformations, and how the ethnic-based or ideology-based unionist parties follow a different pathway. For ideology-based unionist parties the possibility of secession is an intense line of conflict that disappears once the question is solved and they are able to go backwards to the previous ideological debate in the context of new political arena. For ethnic-based unionist parties, secession makes the ethnic cleavage deeper; so, if after secession these parties decide to fight against the new state, the new state will react with excluding institutional arrangements that will ban them from political competition or, will force them changing to civic movements pro minorities civil rights. Inclusive institutional arrangements may have the same effect of transforming the ethnic-based unionist parties in civic movements as in Montenegro. In the cases studied in this work, ethnic-based unionist parties as well as ideology-based unionist parties change many times their political denomination and establish many electoral alliances through the years. The lack of reliable indicators does not allow the author to verify whether this brief permanence is greater for these parties than for the others, in each country's context.

Keywords: secession, unionism, cleavage, ethnicity, minorities

2. Introducció.

Des del 1990, han assolit la independència 29 nous estats. La majoria d'aquests nous estats varen aparèixer després de l'ensulsiada de la Unió Soviètica i de Iugoslàvia. Els dos casos tenen lloc en un context de transició del comunisme a la democràcia en l'Europa central i Europa de l'est. 16 anys després, però ara en un context democràtic, Montenegro és el darrer país que esdevé estat independent a Europa. Aquest treball es centra en 5 d'aquests estats: Estònia, Letònia, Lituània, Macedònia i Montenegro. Aquests 5 estats comparteixen uns trets comuns: la seva secessió va ser pacífica o amb breus períodes de violència, va donar lloc a sistemes de govern democràtics i va haver-hi partits, majoritàriament ètnics, que eren contraris a la secessió.

L'objectiu d'aquest treball és veure quin grau d'èxit electoral varen tenir els partits unionistes després de la secessió i quina va ser la seva evolució. La hipòtesi inicial és que, donat que els nous estats són democràtics, aquests partits acaben desapareixent o evolucionant cap a altres espais cívics o ideològics adaptant-se a les noves regles de la competició política dels nous estats.

El treball s'inicia amb una breu contextualització històrica en la qual de manera molt resumida exposo el col·lapse de l'URSS i com les reformes iniciades amb la *Perestroika* i la *Glasnost* de Gorbatxov varen ser aprofitades per iniciar els moviments secessionistes i democratitzadors a les repúbliques bàltiques. De manera similar exposo el procés de dissolució, o desmembrament, de Iugoslàvia que s'inicia amb les iniciatives legislatives a Eslovènia i que, amb períodes intensos de violència, finalitza de forma pacífica amb el referèndum de Montenegro el 2006.

Seguidament reviso la teoria sobre la formació de partits fent un especial incidència en les clivelles (*cleavages*), especialment la de base ètnica perquè serà clau per analitzar tant els processos de secessió dels 5 casos d'estudi com per l'evolució dels partits contraris a la independència. A continuació, reviso les característiques dels sistemes de partits que apareixen a Europa després de la caiguda del comunisme i com necessiten afrontar una múltiple transició: d'un sistema autoritari a un de democràtic; d'una economia planificada centralment a l'economia de mercat; i, com en el cas dels 5 països que estudio, de ser membres d'un estat matriu a ser estats independents.

En tercer lloc, un breu apartat sobre els processos de secessió i les seves característiques generals en els casos estudiats amb un enfoc principal sobre la importància del tracte vers les minories i l'articulació d'aquestes minories sobre el caràcter del procés de secessió, el seu èxit i la culminació de la transició a la democràcia.

Després d'un apartat de mètode necessàriament breu degut al caràcter eminentment descriptiu d'aquest treball i a la dificultat de trobar indicadors rellevants, passo a descriure els resultats electorals dels partits unionistes a partir del moment de la declaració de la independència del nou estat. Il·lustro alguns dels casos amb la genealogia d'aquests partits i les seves diferents aliances i canvis de denominació.

Finalment, a l'apartat de conclusions exposo les causes que, al meu parer i a la llum de la bibliografia poden explicar perquè els partits unionistes dels 5 països estudiats fracassen electoralment després de la independència i quina és la influència dels arranjaments institucionals i de l'articulació política de les minories en aquests resultats i en l'evolució posterior dels partits unionistes. Addicionalment a l'exposició de les conclusions generals faig una reflexió sobre qüestions que queden pendents de resoldre i altres que podrien ser d'interès per treballs posteriors.

3. Context històric

El col·lapse de l'URSS

El final de la Guerra Freda¹ i, sobretot, la *Perestroika* (Obertura) i la política de *Glasnost* (Transparència) enceten el camí del col·lapse de l'URSS en un procés tan ràpid que el sistema comunista desapareix fins i tot abans que desaparegui l'URSS com a tal el desembre de 1991 (White 2003). Les dues causes principals de col·lapse són la crisi econòmica provocada, entre altres factors, per la guerra d'Afganistan, el desastre nuclear de Txernòbil i el terratrèmol d'Armènia; juntament amb el descrèdit que la ideologia comunista va agafant entre la ciutadania, potenciat per la política de Glasnost (Marples, 2011). La idea de la crisi econòmica com a causa arrel del col·lapse de l'URSS es posa en dubte quan s'analitza la situació socio-econòmica dels estats que neixen d'aquest col·lapse i es comprova que, en conjunt, no han experimentat una millora substancial (Raiklin 2007).

La nova política de transparència que Gorbtxov emprèn per una mena d'imperatiu moral que l'impulsa a iniciar l'apertura democràtica (Aron, 2015) permet la crítica al poder i una revisió de la història. En aquest sentit és determinant el rescat de la memòria del pacte Hitler-Stalin dels anys 40, que va deixar les repúbliques bàltiques en mans soviètiques i que esdevindrà un factor clau a l'hora de reivindicar la recuperació de la independència a Estònia, Letònia i Lituània (González, 2000; Marples 2011; Aron, 2015).

Alhora aquesta idea de la recuperació de la independència va associada a recuperar també la memòria de la deportació de prop d'un 10% de la població d'Estònia i Letònia impulsada pel govern estalinista de l'època, i les polítiques i actituds colonialistes de l'època de la dominació soviètica (Saarts, 2016). Tot plegat facilitarà que les forces nacionalistes proposin polítiques de discriminació de la minoria russa en aquestes repúbliques quan s'assoleixi la independència. Només a Estònia hi ha un intent de moviment irredemptista que no triomfa per la passivitat de Rússia i per les pressions internacionals sobre el govern estonià, que es veu obligat a prometre un relaxament de les mesures previstes.

La declaració d'independència de les repúbliques bàltiques és un primer cop a l'URSS que es veu incapaç de reprimir els moviments secessionistes. Poc temps després d'aquest fracàs, l'URSS sofrirà el cop definitiu amb l'intent de cop d'estat de 1991, amb el qual Gorbtxov perd poder i en guanya Boris Ieltsin president de Rússia, en liderar la oposició al cop. És a dir, Rússia de facto gira el cop d'estat en contra de l'URSS i declara la seva independència (Marples 2011). Després de la independència de Rússia, l'existència de l'URSS deixa de tenir sentit i primer Ucraïna i seguidament la resta de repúbliques soviètiques declararan la seva independència, malgrat que des dels anys 50 només les repúbliques bàltiques i Ucraïna tinguessin un sentiment nacionalista arrelat (González, 2000).

¹ Alguns autors (Marples, 2011) consideren que la fallida de l'estat soviètic no està relacionada amb el final de la Guerra Freda perquè just abans del col·lapse de l'URSS, Gorbtxov es referia públicament als Estats Units i a la resta de països occidentals com a amics. I senyala, precisament les advertències sobre els riscos dels nacionalismes que el President dels Estats Units George Bush va fer a Kiev, just 3 setmanes abans que el parlament ucraïnès declarés la independència. Els dos exemples donen dóna a entendre una imatge de col·laboració impensable durant la Guerra Freda.

El desmembrament de Iugoslàvia

Als anys 80, Eslovènia era la més pròspera de les repúbliques que formaven la federació iugoslava i va aprofitar el moment polític de la federació després de la mort de Tito, les protestes generalitzades per la crisi econòmica i l'elevat grau d'autonomia que la federació permetia per iniciar una obertura democratitzadora (Sanjaume i Serrano, 2010). El 1988 Eslovènia adopta una nova constitució en la qual referma la primacia de les lleis pròpies davant de les lleis federals. Les demandes de democratització es succeeixen i els moviments d'oposició les mesclen sovint amb reivindicacions nacionalistes. Eslovènia, era la república més ètnicament homogènia de les que formaven la federació la qual cosa va facilitar el consens per iniciar el procés simultani de democratització i secessió. El coadjuvant d'aquest procés va ser la política recentralitzadora i el discurs nacionalista serbi de l'aleshores president del Partit Comunista Serbi, Slobodan Milosevic que és percebut com una amenaça per Eslovènia i Croàcia (Sanjaume i Serrano, 2010).

Just després de la caiguda del Mur de Berlín, la Lliga dels Comunistes de Iugoslàvia accepta celebrar eleccions multi-partidistes a les 6 repúbliques de la Federació i, a la pràctica, es dissol. Durant aquell període augmenten les tensions centrífugues en el si de la federació, especialment a Eslovènia i Croàcia que el juliol de 1990 declaren la sobirania de les seves lleis republicanes respecte de les federals. Al desembre del mateix any, Croàcia aprova una nova constitució que li dóna el dret a la secessió i Eslovènia celebra un referèndum d'independència que obté un 95% de vots favorables. El 25 de juny Eslovènia i Croàcia declaren la seva independència i quasi immediatament comencen les agressions de l'exèrcit serbi. Posteriorment Bòsnia i Hercegovina declarà també la seva independència. El paper bel·licós de Sèrbia, encoratjant la creació de repúbliques sèrbies independents a les regions de majoria sèrbia de Croàcia i Bòsnia i Hercegovina i el seu enfocament ètnic, serà la causa de les Guerres dels Balcans que culminarà amb la independència efectiva de Croàcia i de Bòsnia i Hercegovina.

De les 5 repúbliques que formaven juntament amb Sèrbia la Federació Iugoslava, dues (Macedònia i Montenegro) varen aconseguir la independència de forma pacífica si bé varen seguir un procés molt diferent i separat per més de 20 anys. Macedònia va ser l'única república de la Federació Iugoslava que es va independitzar sense violència als anys 90, després de fer un referèndum el maig de 1991 amb un 95% de vots favorables.

Probablement una de les raons de la secessió pacífica va ser el baix percentatge, 2%, de població sèrbia que vivia a la república, en comparació amb Croàcia i Bòsnia-Hercegovina (Sczepanski, 2014). 25 anys després, el 2006, quan l'antiga Iugoslàvia s'havia convertit en la Federació de Sèrbia i Montenegro aquesta darrera república celebra un referèndum per la independència en el que guanya la opció secessionista. De fet, Montenegro ja vivia en una situació de pràcticament total independència donat que només compartia amb Sèrbia les relacions exteriors i l'exèrcit (Sanjaume i Serrano, 2010). Una altra diferència essencial amb els casos precedents és que Montenegro no s'independitza d'un estat autoritari com eren l'URSS o Iugoslàvia perquè la Federació de Sèrbia i Montenegro era considerada el 2006 un país lliure per *The Freedom House*² amb una puntuació de 2,5 (un valor de 1 representa el major grau de llibertat) i per *Polity IV*³ amb un valor de 8 (10 es el major valor possible).

² [https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/serbia-and-montene o](https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/serbia-and-montene-o).

³ <http://www.systemicpeace.org/polity/ser2.htm>.

4. La formació dels sistemes de partits.

Els sistemes de partits d'un determinat país engloba el conjunt de partits polítics que existeixen en aquest país i la manera com es relacionen entre sí en termes de competició electoral i posició ideològica. Els sistemes de partits es poden distingir per 3 característiques principals: quins partits i quina ideologia o valors representen; quants partits el componen i quin comportament adopten en la relació entre ells i en la vida parlamentària. L'existència d'uns partits o altres en un determinat país és una conseqüència de la història d'aquest país i de com els ciutadans han articulat les seves preferències polítiques en cada moment, com ha estat la mobilització organitzativa i política dels votants i, de forma clau, quins arranjaments institucionals en forma de sistemes electorals s'han utilitzat per transformar les preferències dels ciutadans en representants polítics.

Per explicar l'origen dels partits polítics molt sovint es recorre a l'existència de les clivelles (*cleavages*). Lipset i Rokkan (1967) són els primers a exposar la teoria de les clivelles com a base dels sistemes de partits; i tot i que amb posterioritat l'enfoc sociològic del model de Lipset i Rokkan ha rebut algunes crítiques per tractar-se d'un model estàtic (Boix, 2007), el concepte de clivella s'ha anat mantenint per poder explicar tant l'aparició de partits com per fer anàlisis electorals. Les clivelles són divisions estructurals de la societat respecte de la qual es formen grups en una societat. Els individus són conscients de formar part d'un d'aquests grups creats per la clivella per raó de les seves creences, ètnia, origen...és a dir per la seva posició en l'estructura social. Les clivelles més importants són la religiosa, classe social i centre-perifèria o ètnica. La necessitat d'expressió política de les clivelles té com a conseqüència l'aparició de partits polítics que defensen i organitzen col·lectivament els interessos del conjunt dels ciutadans que es troben a cada banda de la clivella: es produeix un alineament entre els ciutadans de cada grup creat per la clivella i els seus partits polítics.

Perquè les clivelles originin partits polítics caldrà que existeixi la consciència que la divisió existent és rellevant i que suposa la defensa d'uns determinats valors polítics; i l'articulació pràctica d'aquests valors mitjançant la creació de partits polítics que els defensen en l'arena política. Així, diferents clivelles donaran lloc a diferents partits polítics, que en la defensa dels valors de cadascun dels grups formats per la clivella, formaran un espai de debat polític al seu entorn per obtenir representació i poder-los defensar des de les institucions.

Pel desenvolupament d'aquest treball em centraré només en la clivella ètnica que amb tota seguretat ha estat la més determinant en l'evolució del sistema de partits polítics dels països objecte de l'estudi. La clivella ètnica i, en conseqüència, l'existència de partits que defensen un major o menor grau d'integració dins de l'estat matriu o, en canvi, defensen la secessió serà un dels factors que influencien el sistema de partits. És una polarització en la dimensió vertical del sistema de partits (Bardi i Mair, 2006) perquè suposa la defensa de posicions completament divergents i excloents l'una de l'altra.

Les normes institucionals afecten a la formació dels partits secessionistes. Unes institucions que garanteixin la llibertat d'associació afavoriran la formació de partits polítics, mentre que si aquesta llibertat està conculcada i els partits polítics són il·legals i han d'actuar en la clandestinitat, serà molt més difícil que se'n formin (Hechter, M. 1992). Però fins i tot en societats ètnicament complexes en els quals el sistema polític no sigui plenament democràtic poden existir arranjaments institucionals que reorganitzin el model territorial de l'estat matriu a través de modificacions dels sistemes electorals, concessions de diversos graus d'autonomia o fins i tot amb solucions federals que

ofereixin incentius a les minories ètniques per no intensificar les demandes de secessió (Horowitz, 1985). Per ser efectiva sense ser contraproductiva, la descentralització ha de ser en el grau suficient perquè doni satisfacció a les demandes de més autogovern; en cas contrari la descentralització acaba potenciant la força dels partits regionals i la seva presència en el sistema de partits perquè s'han creat incentius per a la formació d'aquests partits. (Brancatti, 2008).

A l'hora de veure l'efecte de les clivelles ètniques en la formació dels partits polítics existeixen dos enfocaments principals si bé es situen en dos extrems teòrics: primordialisme i instrumentalisme. Pels primordialistes, la pertinença a una ètnia i tot allò que configura la pertinença a aquesta ètnia són factors innats i no tenen res a veure amb les interrelacions socials. Aquests factors innats (per exemple, aspectes morfològics com els trets racials) com altres de socials (religió, cognoms, etc.) ajuden a reconèixer de forma inequívoca la pertinença dels individus a una ètnia concreta (Llobera, 1999). Cada grup ètnic és, des d'aquest punt de vista, un món apart (Hechter, 1992) En societats multiètniques i des d'aquest punt de vista, quan un grup ètnic percep que els seus interessos poden veure's amenaçats, la cohesió de grup augmenta i pot articular-se en moviments secessionistes (De Viller, 2012). Per tant, els partits nacionalistes defensen els interessos de les comunitats ètniques, culturals o lingüístiques. Pels instrumentalistes, la identitat ètnica és flexible i a més no és única perquè la identitat ètnica pot ser múltiple, de manera que l'adscripció ètnica dels individus es pot adaptar segons les circumstàncies (Llobera, 1999). Per tant l'ètnia no és una expressió cultural sinó una forma d'organització i, com a tal, és susceptible de ser manipulada. L'instrumentalisme té l'avantatge que és capaç d'incloure les diverses teories sobre la modernització dels nacionalismes (economicistes, social-comunicatives i político-ideològiques) Des del punt de vista instrumentalista, els partits nacionalistes seran vistos com una eina de les elits per conservar el poder.

El posicionament ideològic dels ciutadans és el que determina la seva ubicació en l'eix ideològic dreta-esquerra i el que dona origen a l'existència de partits polítics que representen els ciutadans que expressen determinades preferències sobre la política redistributiva de l'estat, el grau d'intervenció de l'estat en l'economia del país, i en la justícia social. Així de manera genèrica, tot i que dependrà del context de cada país, els partits d'esquerres defensaran polítiques que tinguin com a objectiu fer una societat en la qual disminueixin les diferències entre ciutadans i hi hagi igualtat d'oportunitats per a tots els ciutadans; mentre que els partits de dretes es centraran en la defensa dels valors tradicionals i conservadors, i en la defensa de les llibertats individuals més que no en les col·lectives. En els països on no existeixen altres clivelles, el debat polític i electoral es basa exclusivament en el debat ideològic; mentre que en els països on sí que existeixen, el debat polític i electoral considera tant l'articulació a l'entorn de la clivella com el posicionament ideològic.

5. La formació dels sistemes de partits a l'Europa de l'Est.

L'enfonsament del bloc soviètic i el col·lapse de l'URSS suposa, especialment en els països de l'Europa Oriental, la transició d'un sistema autoritari a sistemes democràtics. Aquesta transició a la democràcia no es va donar en tots els països⁴ ni, en tots en els que va tenir lloc, es va fer a la mateixa velocitat ni en el mateix grau. Així, els països ex-comunistes podrien classificar-se en democràcies, democràcies defectuoses i autocràcies (Møller i Skanning, 2009). La democràcia apareix només en els països on el front democràtic és més poderós que el comunista mentre que als països on hi havia equilibri de poder entre el partit comunista i la oposició democràtica, les transicions donen lloc a diferents estils de règim, que poden ser parcialment democràtics i inestables i transicionals; o bé règims autocràtics, però mai a règims plenament democràtics. A les repúbliques on no hi va haver moviments democràtics (per exemple a moltes de les repúbliques asiàtiques ex-soviètiques), es varen instaurar règims autocràtics (McFaul, 2002; Bielasiak, 1997).

En els processos de transició intervenen una sèrie de factors que seran determinants a l'hora d'assolir l'èxit. Alguns d'aquests factors com la negociació i la percepció de les forces relatives entre el govern autoritari i la oposició democràtica estan íntimament relacionats. L'equilibri de forces entre el partit comunista i la oposició sembla ser determinant a l'hora d'avaluar l'èxit de la transició a la democràcia i de la seva consolidació (Mungiu-Pippidi, 2010). I de fet era el reflex de la principal línia de divisió en els països de l'òrbita soviètica: la línia que separava l'estat del conjunt de la societat. La manca d'institucions polítiques de tota mena, especialment la inexistència d'altres partits polítics que no fossin el partit comunista, per permetre la participació política i cívica de la ciutadania afebleix el lligam entre la ciutadania i els *decisions makers*. (Bielasiak, 1997).

En els processos de transició a la democràcia dels anys 90 a l'Europa de l'Est hi ha la urgència de resoldre dues qüestions claus amb la màxima urgència possible: la democratització i la reivindicació nacional (Welsh, 1994; Bernhard, 2015). Són qüestions d'importància cabdal en aquell moment perquè els partits s'hi alineen al respecte. La democratització suposa instaurar el principi de contestació en règims que ja permetien certa forma de participació política (Tieman, 2012) alhora que duia associat de forma implícita un canvi de model econòmic: passar de l'economia planificada i centralitzada a un sistema d'economia de mercat. La reivindicació nacional s'expressa en forma de secessionisme que ressorgeix amb força en aquelles repúbliques soviètiques que en el passat havien estat independents encara que fos per un breu període de temps (Estònia, Letònia, Lituània, Geòrgia, Armènia, Ucraïna..) i en el sí de la majoria de les que formen part de la federació iugoslava. Aquestes múltiples transicions calia fer-les tenint en compte la permanència de l'antic partit comunista que competiria electoralment amb els nous partits que serien majoritàriament de centre-dreta (Rohrscheider, 2009) i, en el cas de les repúbliques bàltiques, amb les escissions nacionals del PCUS (Partit Comunista de la Unió Soviètica) que se'n varen independitzar i es varen posicionar a favor de la independència.

⁴ Després del 1991 i fins el 2002, apareixen 28 nous estats però només 8 adopten sistemes democràtics (McFaul, 2002). Posteriorment, Montenegro serà el 29è estat i serà un estat democràtic.

La inexistència (en molts dels casos) d'una oposició organitzada i consolidada durant el llarg període autoritari va fer que les negociacions per a la transició es donessin en un clima d'incertesa, tant pel que fa als resultats com en el mateix procediment a seguir. Si bé podia existir un acord entre les parts sobre l'objectiu a assolir, no existia un acord equivalent pels mètodes que calia aplicar per a desenvolupar la transició (Welsh 1994). La base de l'acord va ser que calien eleccions lliures per organitzar el nou ordre democràtic i que totes les parts acceptaven que aquestes eleccions eren la millor manera per a la resolució de conflictes (Blondel et al, 2007). La incertesa arriba fins el punt que fins i tot cal definir quins són els actors que estan legitimats per poder prendre part en el procés de transició, la qual cosa suposa una paradoxa perquè el naixement de les democràcies es fa partint de premisses no democràtiques (Kitschelt, 1992) com serà, per exemple, el cas de les declaracions unilaterals d'independència de les repúbliques bàltiques.

La necessitat de l'establiment d'unes normes a seguir tant pels partits comunistes en el poder com pels moviments opositors porten a la necessitat de negociació entre les dues parts a través de taules de negociació que es reuneixen en diferents rondes⁵ entre membres del partit comunista i representants de l'oposició amb l'objectiu de fixar els termes del nou estat. Són processos liderats per les elits, tant les de l'aparell comunista, com les de la oposició (Welsh, 1994). Només a Polònia, Txecoslovàquia i Hongria hi ha independents que desafien el poder dels comunistes en unes eleccions. A la resta de països, són les mateixes elits les que modelen la transició cap al post-comunisme (Mungiu-Pippidi, 2010).

Un exemple de negociació clau és l'elecció del sistema electoral per a les fundacionals dels nous règims o dels nous estats en els casos de secessió. Abans del comunisme els sistemes electorals eren majoritàriament proporcionals i durant l'era soviètica eren sistemes majoritaris en districtes unipersonals (Ishiyama 1997) però en els quals els candidats podien ser només del partit comunista, que era també qui els designava (White, 2003). En canvi durant les transicions s'acaben escollint sistemes electorals diferents per poder maximitzar els resultats electorals ja sigui dels partits polítics segons les expectatives que tinguin o bé, on no hi ha ni tan sols un sistema de partits incipient, d'altres actors no polítics (Ishiyama 1997). Així, a les eleccions al Soviet Suprem de Letònia, es va fer servir el vigent sistema electoral soviètic perquè tan l'oposició com el partit comunista estaven tan fragmentats que el sistema electoral no suposava cap preocupació addicional; mentre que a Estònia, com a resultat del compromís en la negociació entre el partit comunista, l'oposició i els representants de les minories russes, es va optar per un sistema de vot únic transferible.

En els països del bloc soviètic, l'oposició s'aglutina a l'entorn de la lluita contra el comunisme en el que veuen l'antítesi de la llibertat; la conseqüència d'aquest focus tan estret serà que en els primers moments els moviments opositors estiguin pràcticament buits d'ideologia i que apel·lin a valors més elevats (Kitschelt, 1992; Welsh, 1994; Markowski, 1995; Bielasiak, 1997). Els moviments opositors es configuren a l'estil de *all-catch parties* o de moviments paraigua que, un cop superada la transició, es disgreguen perquè la força que els cohesionava, l'anticomunisme, ja no existeix (Bielasiak, 1997; Blondel et al, 2007). En el cas de les repúbliques secessionistes s'hi afegeix la voluntat de recuperar les llibertats nacionals de manera que, inicialment, el moviment independentista s'articula en forma de fronts populars que tindran una gènesi i evolució similar a la dels moviments opositors dels països de l'Est: la independència com a

⁵ Excepte en el cas d'Hongria, Romania i Bulgària on la oposició rebutja la negociació amb el partit al govern. (Welsh, 1994)

principal missatge polític aglutinador i, en molts casos, posterior fraccionament o dissolució un cop assolida la independència.

En els països de l'Europa de l'Est existien 3 línies de conflicte comunes (Kitschelt, 1992) que acaben definint el naixement dels sistemes de partits en el moment de la transició a la democràcia:

- valors democràtics (liberals vs autoritaris),
- ciutadania: particularisme vs cosmopolitisme; és a dir qui és i qui no és ciutadà del nou estat)⁶
- distribució de recursos i capacitats (economia centralitzada vs economia liberal).

Les combinacions entre aquestes clivelles defineixen els eixos principals de competició política en cada país i de la superposició de la distribució de votants respecte cada combinació de la clivella, amb la posició que adoptin els partits respecte aquests eixos en dependrà el seu èxit o fracàs electoral. Respecte aquests eixos, els partits pro-reforma ho són en més d'una dimensió per exemple, democratització i nacionalisme (Rohrscheider 2009) com serà el cas dels països en els quals centro aquest treball.

6. Els nous partits polítics

L'objectiu d'aquest treball és veure com han evolucionat els partits contraris a la secessió a 5 països (Estònia, Letònia Lituània, Macedònia i Montenegro) pertanyents a dues regions diferents de l'Europa de l'Est (Bàltic i Balcans) que tenen èxit en els seus processos de secessió i que estableixen règims democràtics en els nous estats. Amb aquest objectiu esmentaré breument la nova tipologia de partits que es varen posicionar a favor de la independència i em centraré en primera instància amb una descripció general dels dos altres grups principals de nous partits polítics. Posteriorment analitzaré en l'apartat de resultats, els casos individuals de cadascun d'aquests països.

En la transformació del sistema polític als països de l'Europa de l'Est, sorgeixen nous partits que, lògicament no estan institucionalitzats i gens consolidats; es tracta de partits transicionals. Podem agafar el sistema d'Ishiyama (Ishiyama, 1999) per classificar-los en 2 tipus principals perquè ,en els incipients sistemes de partits de tots aquests nous estats els anomenats tercers partits, aquells que no estan alineats en l'eix centre-dreta i els partits protesta (com per exemple, els ecologistes) tenen poca importància (Bakke i Sitter, 2005):

1. Fronts populars: neixen de la dissidència política existent durant el període soviètic i estan dissenyats per obtenir el màxim suport, encara que fos a costa de la cohesió interna i disciplina. Es distingeixen per certa buidor ideològica perquè estan units per un únic objectiu: l'anticomunisme. En el cas de les repúbliques secessionistes, l'independentisme s'afegeix a aquest objectiu primari.

2. Partits Comunistes no ètnics: després del col·lapse soviètic, molts dels partits comunistes varen canviar el seu nom i eren les úniques forces polítiques organitzades que podien enfrontar-se electoralment als Fronts Populars amb certes garanties d'èxit malgrat no estar dissenyats, ni entrenats, per a unes eleccions competitives. Aquests partits ràpidament es transformen en partits socialdemòcrates (Kuzio, 2008).

⁶ Aquest aspecte agafarà un relleu especial en el cas de Letònia i Estònia amb les minories russes

Els partits comunistes no ètnics mantindran una posició diversa segons el país; per exemple el partit comunista de Lituània estarà a favor de la independència i alhora del model soviètic de societat (Clark i Praneviciute, 2008).

A aquestes dues categories principals cal afegir-n'hi una tercera, per la importància que tenen en aquest treball:

3. **Partits ètnics:** són els partits que lideren la defensa dels interessos particulars d'un grup ètnic i que implícitament o explícitament exclouen a les altres minories del país de les seves propostes polítiques (Chandra, 2011). Alhora, són partits votats de forma pràcticament exclusiva pels membres d'un grup ètnic.

Els partits ètnics també mantindran una posició diversa segons el país i segons si el grup ètnic que representen és el majoritari o el minoritari; i de si la secessió els suposa una amenaça o una oportunitat.

a) Partits comunistes no ètnics

Les transicions a la democràcia que es donen després de la caiguda del sistema comunista a l'Europa Central i de l'Est originen uns sistemes de partits febles, molt fragmentats i amb una política d'aliances variables que contribueix també a l'afebliment del sistema per la pèrdua de credibilitat que generen els pactes basats en els interessos partidistes (Bardi i Mair, 2008; Tieman, 2012; Tzelgov, 2011). En aquestes aliances sempre es pot comptar amb els denominats "partits successors del partit comunista" que han modificat la seva denominació per passar a anomenar-se socialdemòcrates (Bielasiak, 1997) i que es mostren ben disposats a formar coalicions de govern (Tzelgov, 2011).

A les tres repúbliques bàltiques, es dona el mateix fenomen d'independització dels partits comunistes "regionals" respecte del PCUS prèviament a l'inici del procés de secessió. Els que romanen fidels al PCUS acaben formant partits comunistes lleials a l'URSS (Ishiyama, 1999). L'excepció, serà Lituània, perquè degut al baix percentatge de població russa era un partit que ja estava molt nacionalitzat. Tots els partits comunistes locals donaran suport al procés d'independència mentre que els lleialistes s'hi oposaran.

A l'ex-Iugoslàvia la dissolució de la Lliga dels Comunistes de Iugoslàvia suposa la independència dels partits comunistes de cadascuna de les repúbliques de la federació, malgrat que el Partit Comunista de Sèrbia intenta mantenir el control sobre la resta però sense èxit. No hi ha un comportament homogeni d'aquests partits comunistes a les diferents repúbliques davant la perspectiva de la independència. Així, mentre que a Eslovènia el partit comunista és obertament partidari de la secessió, a Macedònia manté una posició de relativa indiferència respecte la secessió i enfoca la seva acció cap a la política econòmica i social. A Montenegro, el DPS, hereu del partit comunista, es va posicionar favorablement a la independència. Cal remarcar que el cas d'aquesta República és diferent dels altres estudiats perquè Montenegro és el primer estat que s'independitza d'una democràcia en el segle XXI i per tant el DPS ja havia evolucionat cap a la socialdemocràcia, més enllà del canvi de nom.

b) Partits ètnics.

En una nova democràcia jove i poc consolidada, els conflictes ètnics poden ser percebuts com una amenaça especialment quan existeix antagonisme entre grups ètnics poc proclius al diàleg i l'intercanvi que deixen menys potencial per a la competició política que per a la secessió. L'única possibilitat de contenir les ànsies secessionistes

de les minories és que se'ls pugui garantir l'autonomia i autogovern, la qual cosa només pot passar si el govern central és capaç d'acceptar que les minories tenen els mateixos drets que la majoria nacional (Kitschlet, 1992).

Els partits ètnics es retro-alimenten de manera perillosa per a la convivència perquè l'existència d'un partit ètnicament fort es vist com una amenaça pels membres de les altres ètnies que, alhora, creen els seus propis partits ètnics. Com més fort és un partit ètnic, més ètnicament centrada és la seva campanya política Higajishima i Nakai, 2016) de manera que les campanyes polítiques poden acabar centrades de forma exclusiva en la clivella ètnica, sense espai per a discursos cohesionadors i integradors.

El tracte vers les minories condiona també el tipus de transició a la democràcia de les noves repúbliques (Kuzio, 2008), fins el punt que es considera que Estònia i Letònia no fan una transició democràtica completa, al menys en els inicis, perquè a l'excloure una part de la població del sufragi universal no assoleixen el principi d'inclusivitat (Doorensplet, 2004). A Lituània, en canvi, amb una presència menor de la minoria russa que no es percep com a amenaça, el discurs pro-independència és molt més inclusiu.

7. Els processos de secessió.

Els processos de secessió poden veure's com la culminació política de les clivelles ètniques (De Villiers, 2013). Altres autors, en canvi, veuen els processos de secessió com un instrument de les elits per mantenir-se en el poder en moments de canvi (González, 2000).

Un procés de secessió inclou 4 processos (Hechter, 1992) :

1. Interès comú de la majoria de població de la regió que promou la secessió. En molts casos aquest interès comú és la defensa dels valors nacionals i culturals de la majoria nacional és a dir, aquells que defineixen la clivella ètnica però també es pot generar un moviment secessionista per raons econòmiques. És més possible que hi hagi moviments secessionistes en regions on hi hagi especialització econòmica i/o distincions culturals. Si es donen les dues coses alhora les possibilitats d'èxit del moviment secessionista s'incrementen.
2. Articulació d' aquest interès comú en la forma de partits polítics que defensen la secessió com a eina d'acció col·lectiva. A bandes dels enfocaments ètnics esmentats anteriorment que podrien explicar la formació de partits de base ètnica també cal emfatitzar la influència que els arranjaments institucionals tenen en la formació de partits regionalistes o secessionistes. Així, com més incentius a la formació de partits de base ètnica o regional ofereixi l'estat matriu, com ara un determinat nivell de descentralització o fins i tot de tipus federal, més oportunitats hi haurà que aquests partits emprenguin una via secessionista.
3. Existència d'una base social que prefereixi la secessió a lluitar pels seus interessos dins de l'estat matriu. La classe mitja forma la base del secessionisme perquè la seva economia personal depèn menys del territori i dels acords internacionals. També suposa que les seves expectatives laborals i professionals poden millorar en un estat dominat pels seus correligionaris. Però cal incorporar a la majoria de la població perquè els moviments secessionistes triomfen quan hi ha la creença que té el suport d'una massa crítica de seguidors, reforçat per la idea de la feblesa de l'estat matriu. És el cas de l'URSS: la *Perestroika* va permetre la formació de partits polítics i la consegüent pèrdua del monopoli polític del Partit Comunista, reforçat per clara percepció de la crisi econòmica i ideològica de l'estat soviètic que es feia evident per la política de *Glasnost* (transparència). Un procés similar va tenir lloc a Iugoslàvia. La feblesa

ha de ser percebuda amb tanta intensitat que comporti una cessió voluntària de sobirania.

4. Renúncia de l'estat matriu a la sobirania sobre la regió secessionista pels costos de manteniment de la sobirania. L'estat matriu ha de percebre que la renúncia a exercir la sobirania sobre una part del seu territori té costos menors que intentar oposar-se a la secessió. Té molta relació amb l'esmentat anteriorment sobre la relació de forces entre les dues parts però es pot avaluar també en termes de costos polítics (impacte que la decisió tingui en la política interna de l'estat matriu) com els costos socials i econòmics que exercir la coerció pot tenir. Si els costos de la secessió són menors que els de mantenir l'estat unitari, la secessió té més possibilitats de triomfar i de fer-se de forma pacífica. En el cas contrari, la temptació d'exercir la violència sobre la regió secessionista pot ser difícil de resistir per l'estat matriu.

La forma de secessió, violenta o pacífica, té molta relació amb l'existència d'una clivella ètnica interna important dintre de les regions secessionistes. Segons alguns autors (Tyraquian, 1998) un elevat grau d'homogeneïtat ètnica garanteix que els processos de secessió es realitzin de forma pacífica. Aquest va ser el cas inicial de la majoria de nous estats que apareixen després del col·lapse de l'URSS, malgrat que després varen aparèixer noves minories i també moviments irredemptistes que introdueixen nous factors d'instabilitat a la regió (per exemple, els casos de Nagorno-Karabakh, República Srpska, Ossètia del Sud, Abkhàzia...). En canvi els moviments de secessió dins la federació iugoslava varen ser processos molt violents a Croàcia i Bòsnia-Hercegovina sobretot per l'actitud bel·ligerant de Sèrbia que va fer servir la confrontació ètnica per, en primer lloc mirar d'aturar la secessió i després per incorporar al seu territori les regions de majoria sèrbia de les noves repúbliques. Eslovènia, és precisament un cas d'alta homogeneïtat ètnica que contrastarà amb els casos de Croàcia, Kosovo i sobretot Bòsnia i Hercegovina. Montenegro suposa un cas diferent perquè tot i la fragmentació ètnica existent, conviu en un marc democràtic i d'alguna manera aprèn de les experiències anteriors i opta per un procés pacífic de separació de Sèrbia.

8. Mètode

Per analitzar l'evolució dels partits unionistes Tabularé les dades amb els resultats electorals obtinguts fins a les quartes eleccions després de les darreres eleccions als parlaments locals mentre el nou estat era encara membre de l'estat matriu perquè es pot considerar que 3 cicles electorals multipartidistes després de les eleccions constituents han de donar prou estabilitat al sistema de partits parlamentaris (Krupavicius, 1998). La composició d'aquest darrer parlament la consideraré com a punt zero (T0).

En el context de "democràcies joves" com les de l'estudi (amb l'excepció de Montenegro que en el moment de la independència es podia considerar una democràcia consolidada) el sistema de partits es fràgil i els partits es fusionen, s'alien, però també es divideixen com a conseqüència dels conflictes interns. Hi ha aliances que es teixeixen i es desfan a curt termini perquè el component ideològic dels partits és encara feble. Per aquestes raons les aliances electorals, i a nivell d'anàlisi, es poden considerar partits perquè estan altament institucionalitzades (Ibenskas y Sikk, 2017) i en l'anàlisi dels resultats els considerarem com un continu.

Les dades sobre resultats electorals estan extrets del web <http://www.parties-and-elections.eu> "*Parties and elections in Europe*", en el qual és possible de consultar els resultats de les eleccions legislatives a Europa des de l'any 1945. Té l'avantatge que

ofereix traçabilitat dels canvis de denominació de partit i, molt important en el cas d'aquest treball, de les coalicions electorals. L'evolució de les aliances i canvis de denominació dels partits unionistes les he completat amb les edicions de 1988, 2015 i 2016-2017 del *Political Handbook of the World*.

Idealment hauria hagut d'utilitzar indicadors propis dels sistemes de partits com ara la volatilitat electoral o el nombre efectiu de partits però els sistemes de partits d'aquests nous estats en el període estudiat es caracteritzen precisament per la seva elevada volatilitat (Blondel et al, 2007), fragmentació partidista i formació d'aliances que poden variar quasi a cada cicle electoral. Podria haver utilitzat la volatilitat electoral entre els blocs formats per aquells partits que inicialment s'havien oposat a la independència i aquells que la varen liderar, però la contundència de les dades no haurien permès tampoc un ús consistent d'aquest indicador. En aquestes circumstàncies els indicadors no ressaltarien de manera suficient l'evolució dels partits unionistes i per això he optat per una solució descriptiva.

9. Resultats

Les repúbliques bàltiques

Tot i que habitualment es tendeix a veure el procés d'independència de les 3 repúbliques bàltiques com a homogeni, hi ha diferències importants que marcaran de forma definitiva els diferents sistemes de partits post-independència en els 3 estats. Podríem dir que l'únic punt en comú en els 3 processos és la idea de recuperació de la sobirania nacional, perduda el 1940 després del pacte germano-soviètic aprofitant la percepció de feblesa de l'estat soviètic (Hechter, 1992) i la sincronia en l'inici del procés. En el cas de les repúbliques bàltiques, el moviment independentista va seguir una dinàmica de confrontació amb els comunistes. La combinació de nacionalisme més democratització era percebuda per totes les parts com a clarament guanyadora. Això va permetre que fossin els demòcrates els que imposessin la seva voluntat al final del transició, per exemple amb les declaracions unilaterals d'independència; en un procés que no és democràtic tot i tenir l'objectiu de fer la transició a la democràcia. És una acció de masses contra unes elits afeblides (McFaul 2002).

El 1989 comencen les mobilitzacions socials i cíviques a les 3 repúbliques. A les eleccions al Soviet Suprem de 1990 el Front Popular Estonià va obtenir la majoria absoluta i enceta un camí de transició cap a la independència que culmina el 20 d'agost de 1991 amb la declaració d'independència, precedida d'una consulta en la qual varen poder participar tots els habitants de Letònia independentment de si eren letons o russos. La participació va ser del 83 % i amb un 78,6% de vots afirmatius. A Letònia el procés va ser una mica més ràpid que a Estònia donat que després de la victòria de les forces independentistes a les eleccions al Soviet suprem del 1990, el mateix any ja va proclamar la independència, referendada en una consulta el 3 de març de 1991 amb una participació del 88% i un 73,7 % de vots favorables. A l'agost de 1991 es varen celebrar noves eleccions i dos dies després la nova assemblea va proclamar la independència de Letònia. A Lituània, el Partit Comunista Lituà ja s'havia independitzat del PCUS (Partit Comunista de la Unió Soviètica) el 1989 i juntament amb el moviment Sajudis varen guanyar la majoria d'escons al Soviet Suprem de Lituània. El Parlament va declarar la independència el 11 de març de 1990, referendada posteriorment en un referèndum en el qual va votar un 85% de la població i es va obtenir un 76% de vots favorables a la independència.

A la Taula 1 s'exposen els resultats electorals dels partits unionistes a les 3 repúbliques bàltiques.

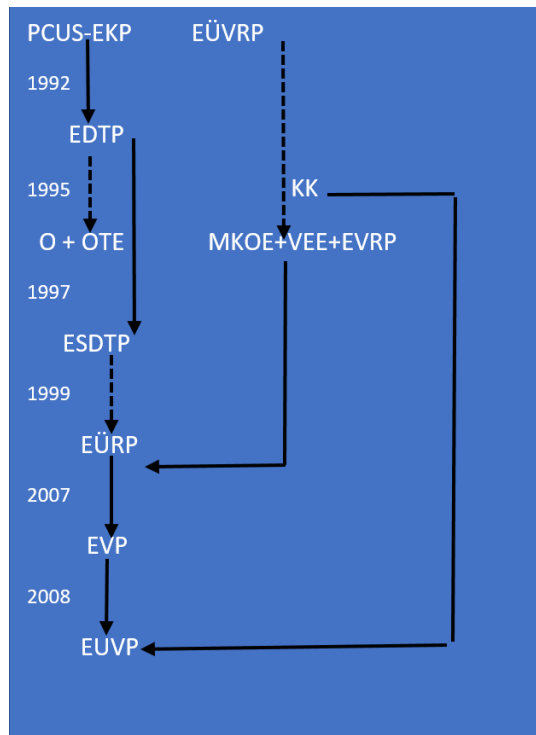
Taula de resultats.1 . Escons aconseguits pels partits unionistes							
País	Partit unionista	Tipologia de partit	T0	T1	T2	T3	T4
Lituània	LKTP-STKP	Ideològic	7	0	0	0	0
Letònia	LSP (LKP) INTERFRONT	Ètnic	55	0	5 ¹	0	0
	Igualtat de Drets (L)	Ètnic	0	7	0	0	0
Estònia	OSTK	Ètnic	25	0	0	0	0
	EKP (Partit comunista d'Estònia)	Ideològic	27	0	0	0	0

- (1) Interfront no es va poder presentar a les eleccions de 1992. El 1995 va tornar convertit en un partit socialdemòcrata que defensava també els drets civils de la minoria russa. Posteriorment anirà incorporant-se en diferents coalicions i partits de caire socialdemòcrata i defensors dels drets civils de la minoria russa.

A Lituània i de manera similar als casos d'Estònia i Letònia, només la facció del Partit Comunista Lituà que es va mantenir fidel al model soviètic (LKP-TSKP, Partit Comunista de Lituània- Plataforma PCUS) es va posicionar en contra de la independència (Taagepera, 1990). A les eleccions al soviètic suprem de Lituània, ja varen tenir una posició minoritària, amb el 5,2% dels vots que els varen donar 7 representants. A ran dels fets de 1991, quan tropes soviètiques varen atacar instal·lacions de televisió a Vílnius i la policia fronterera, va ser prohibit. El sistema de partits lituà emergent després de la independència no és tan fragmentat com el de les altres dues repúbliques bàltiques i els partits lituans tenen unes denominacions més semblants a les dels partits occidentals. És un sistema estable perquè està molt influït pels partits de l'Europa occidental i per això mateix no transforma les divisions en clivelles duradores. (Saarts, 2016).

A Estònia, els únics partits que es varen oposar a la independència dels que estaven representats en el Soviet Suprem de la república després de les eleccions de 1990 va ser el OSTK (Consell Unitari de Col·lectius de Treball) que representava la facció pro-soviètica del partit comunista d'Estònia (Taagepera, 1990); i el Partit Comunista d'Estònia que era la facció lleialista del partit Comunista de la Unió Soviètica a Estònia després de l'escissió que va patir. En les eleccions de 1990 varen obtenir un 23,8% dels vots i 25 escons i 25,70 % dels vots i 27 escons, respectivament. A les eleccions del 1992, ni a les posteriors, cap de les dues forces no va obtenir cap representant i, posteriorment, cap dels partits defensors de la minoria russa que han anat obtenint representació ha sostingut postures irredemptistes sinó que han centrat la seva lluita en el reconeixement dels drets civils de la minoria russa, com a ciutadans estonians.

En el quadre següent hi ha l'evolució de les aliances i denominacions dels partits unionistes d'Estònia. A partir de 1995 es pot considerar que els partits que apareixen al quadre són partits socialdemòcrates i orientats a la defensa dels drets de la minoria russa que han anat obtenint representació en el Parlament.

- PCUS-EKP: Partit Comunista de la Unió Soviètic-Partit Comunista d'Estònia
- EDTP: Partit Laborista Democràtic d'Estònia
- O: Justícia
- OTE: Partit Justícia Legal
- MKOE: La nostra Llar és Estònia
- VEE: Partit Rus d'Estònia
- EÜVRP: Partit Rus del Poble Estonià Unit
- EVP: Partit de l'Esquerra d'Estònia
- EUVP: Partit Esquerra Unida d'Estònia
- KK: Partit de la Coalició

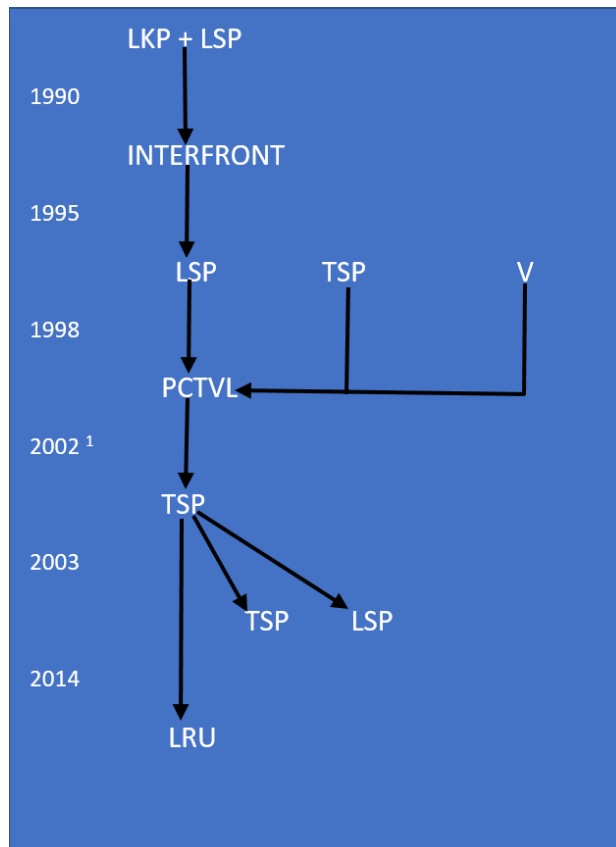
Les línies de punts signifiquen aliances electorals.
 Les línies sòlides senyalen canvis de nom o fusions

Font ; *Political Handbook of the World*. 1988, 2015 i 2016-2017

A Letònia, l'antic Partit Comunista Soviètic va bastir la coalició Partit Socialista de Letònia – Interfront bel·ligerantment contrari a la independència. A les eleccions al Soviet Suprem del 1990 va obtenir el 23,5% dels vots i 55 escons d'un total de 201. . Totes les organitzacions anti-independenentistes són prohibides després de l'intent de cop d'estat de 1991 a Rússia (Park, 1994; Ishiyama, 1999) per la participació que hi varen tenir intentant de revertir el desenvolupament dels nous estats. Aquesta mesura va afectar especialment a Interfront que, a més de ser prohibit, va veure com s'empresonava el seu líder de manera que no es va poder presentar a les eleccions de 1993. El 1995, l'antic Interfront va reaparèixer en la forma de Partit Socialista de Letònia i que va anar evolucionant cap a la defensa dels drets de la minoria russa i d'una relaxació de les lleis de nacionalitat abandonant les posicions irredemptistes.

Qui si que es va presentar a les eleccions de 1993 mantenint encara una posició obertament contrària a la independència sobretot pel que suposava de pèrdua de drets de la minoria russa, va ser el partit "Pels Drets Humans a Estònia" (PCTVL) que va obtenir un 5,8 % dels vots que es varen traduir en 7 representants que es varen reduir a zero a les següents eleccions.

En el quadre següent hi ha l'evolució de les aliances i denominacions dels partits unionistes de Letònia. A partir de 1995 es pot considerar que els partits que apareixen al quadre són partits socialdemòcrates i orientats a la defensa dels drets de la minoria russa.

LKP: Partit Comunista de Letònia
 TSP: Partit de l'Harmonia Popular
 LSP: Partit Socialista de Letònia
 V: Igualtat
 PCTVL: Pels Drets Humans a Letònia
 LRU: Unió Russo-Letona

Les línies de punts signifiquen aliances electorals.
 Les línies sòlides senyalen canvis de nom o fussions

Font ; *Political Handbook of the World*. 1988, 2015 i 2016-2017

A la Taula següent es resumeix el posicionament de les minories respecte de la independència i els tipus d'arranjaments institucionals dels nous estats respecte d'aquestes minories.

Taula 2. Minories a les repúbliques bàltiques en el moment de la independència i arranjaments institucionals

País	Nacionalitat Titular	Minories	Articulació de les minories	Arranjaments institucionals
Estònia	61,2 %	30,2 % (russos)	Bel·ligerancia	Excloents
Letònia	51,8 %	33,8 % (russos)	Bel·ligerancia	Excloents
Lituània	79,6 % -	9,4% (russos)	Col·laboració	Inclusius

Font: Taagepera, 1990 sobre les minories

El desenvolupament dels partits ètnics als estats bàltics està marcat pel pes demogràfic de la minoria russa i la percepció que a cada república hi havia sobre el perill que aquestes minories podien representar marca.

La minoria russa va tenir diferent comportament a les repúbliques bàltiques. A Estònia no es va organitzar políticament ni socialment, i majoritàriament no es va oposar a la independència sinó que es va sumar al procés de democratització (Surzhko-Harned, 2010); mentre que a Letònia tot i que compartien, fins a cert punt, l'objectiu d'una Letònia independent (Cichok, 2002) els no-letons varen anar a votar menys que els letons en el referèndum d'independència(Ishiyama, 1993). A Estònia, i durant el període 1991-1993, la minoria russa es va adaptant a la nova situació i malgrat alguns intents irredemptistes a la província de Nava, l'indant amb Rússia, i malgrat veure limitats els seus drets civils degut a la llei de nacionalitat, no és capaç d'articular un partit competitiu per manca de suport de la seva pròpia col·lectivitat. Superada la crisi de Nava, la tensió ètnica a Estònia va disminuir (Park, 1994).

Posteriorment, amb els desenvolupaments constitucionals d'Estònia i Letònia tant les polítiques lingüístiques (Laitin, 2001) com les de nacionalització comportaran un determinat grau de segregació ètnica que trobarà el reflex en l'aparició de partits ètnics que no són d'índole irredemptista sinó que lluiten pels drets civils de la minoria russa (Higajishima i Nakai, 2016). Estònia, per exemple, no dona drets a la minoria russa i així s'estalvia de retruc d'haver de contendir amb les idees residuals comunistes (Mungiu-Pippidi, 2010). A Lituània, amb un percentatge de població russa molt menor no es va limitar l'accés a la nacionalitat i així el 2003 el percentatge de residents no nacionalitzats s'estimava en un 0,4 % del total. (Krupavicius, 2003).

Aquesta actitud de marginació de la minoria russa cal emmarcar-la en el context històric de la invasió soviètica de les repúbliques bàltiques i la política estalinista de substitució de la població autòctona, que va sofrir deportacions massives, per població d'origen rus amb l'objectiu de russificar la regió. Això va ser especialment intens a Estònia i Letònia on el comportament soviètic va ser de caire colonial (Saarts, 2016) mentre que a Lituània va ser en grau molt menor, la qual cosa explica tant la diferència en el percentatge de la minoria russa com la percepció d'aquesta minoria entre els nacionals titulars i, de retruc, els tipus d'arranjaments institucionals post-secessió.

A Estònia i Letònia hi ha discursos nacionalistes radicals perquè es considera que les minories russes són fruit de la ocupació soviètica i per tant són il·legítimes (Nakai, 2014) però a més es perceben com una amenaça per a la sobirania i la cultura pròpia. L'efecte d'aquesta actitud hostil vers la minoria russa és l'aparició del Consell Unitari de Col·lectius de Treballadors (OSTK) i d'Interfront i Comitè per a la Salvació de Letònia respectivament que són catalogats com a partits ètnics (Ishiyama, 1999) perquè defensen exclusivament els interessos de la minoria russa. Per exemple, Interfront estava format exclusivament per membres del PCUS, caps de la indústria soviètica, oficials de l'exercit soviètic i per russos emigrats (Oll, 2004). Davant de l'agressió dels partits unionistes ètnics a l'empara de l'intent soviètic d'invasió, els nous governs reaccionen prohibint-los.

Ex-Iugoslàvia

A Macedònia, el desig de democratització va ser el principal motor del moviment cap a la independència (Sanjaume i Serrano, 2010). El canvi de règim va ser liderat per les elits, sense que la gran majoria de la població s'hi involucrés, la qual cosa segurament pugui explicar l'evolució diferencial dels sistemes de partits polítics de Macedònia respecte dels altres casos estudiats. El desenvolupament del sistema democràtic macedoni va ser molt lent i en gran part liderat per les mateixes institucions socialistes que havien existit fins aleshores, com ja hem vist que en realitat va passar en gran nombre de països (Atanasova i Bache, 2010).

Macedònia era un de les repúbliques econòmicament més febles dins de la federació iugoslava i la independència no va disminuir la seva feblesa sinó que, al contrari va incrementar els riscos per a la seva existència perquè degut a la retirada de l'exèrcit iugoslau no tenia cap mena de seguretat militar per afrontar el risc real de possibles conflictes amb Grècia i amb Albània (Sczepanski, 2014). Possibles contenciosos bèl·lics a banda, Macedònia es va trobar en una situació complexa però similar a la de la resta de països que havien optat per la secessió uns anys abans: la construcció d'un nou estat simultàniament al desenvolupament d'un sistema democràtic pel qual no hi havia un precedent històric; reptes als quals havia de fer front amb una economia fràgil (Atanasova i Bache, 2010). En aquest context era esperable que la vida política de la

nova república estigués molt orientada a redefinir les relacions amb Sèrbia en busca de suport de tot tipus (Sczepanski, 2014).

En el parlament de Macedònia del 1990, just abans de la independència, es podien distingir 3 blocs de partits segons la seva postura davant la secessió de la federació iugoslava: els partidaris de la secessió, els partidaris de mantenir-se dins de la federació i els que mantenien una posició d'indiferència al respecte i que prioritzaven les polítiques econòmiques i socials. L'independentisme estava liderat per una àmplia coalició encapçalada per l'Organització Revolucionària de Macedònia i el Partit Democràtic per la Unitat Nacional de Macedònia (VMRO-DPMNE). El SPM (Partit Socialista de Macedònia) i el LP (SRSM-MDPS) (Partit Liberal, Unió de Forces Reformistes de Macedònia- Partit dels Joves Demòcrates Progressistes) tenien una actitud pro-federació. Entre els indiferents destaca el SDSM (Unió Social Demòcrata de Macedònia) que guanyaria les primeres eleccions democràtiques de 1994 i que incorporaria els dos partits pro-federació. Els partits de la minoria albanesa també varen mantenir una postura d'indiferència respecte la secessió.

A Macedònia, els partits que s'havien oposat a la independència o hi havien mostrat indiferència reben un suport notable que combina tant el suport a l'anterior règim comunista perquè valoraven de forma positiva les polítiques que aplicava; com un vot negatiu per les polítiques del nou govern independent, al qual s'acusa de totes les dificultats aparegudes a ran de la secessió, especialment els brots de violència. El suport al SDSM pot explicar-se perquè segons les enquestes els macedonis són majoritàriament d'esquerres (Pickering, 2009).

Montenegro arriba a ser un estat independent per la dissolució de la confederació amb Sèrbia. Després de les guerres dels Balcans, la confederació Sèrbia-Montenegro que era el que va quedar de l'antiga federació iugoslava, va iniciar la transició a la democràcia i el 2006 la confederació ja era considerada una democràcia, dins de la qual Montenegro vivia en una situació de pràcticament total independència.

A partir de l'any 2000 apareix una nova línia de conflicte a Montenegro que marcarà el seu sistema de partits fins a la independència. Aquesta línia separa els partits montenegrins entre els favorables i contraris a la independència. La fortalesa d'aquesta línia de conflicte és tan intensa que domina completament el debat polític i eclipsa totalment la diferenciació ideològica entre els partits; però a partir de la independència es segueix votant segons la clivella d'abans del referèndum. A les eleccions de l'any 2000 els partits pro independència guanyen el 62% dels escons. (Fink-Hafner, 2008). Finalment i després d'acordar les condicions amb Sèrbia i amb diversos organismes internacionals, el 2006 es va celebrar un referèndum per la independència que va tenir una participació del 86,5% i un 55,5% de vots favorables a la independència.

La transició va ser pacífica per diferents raons (Darmanovic, 2007) que contrasta amb els altres casos estudiats en aquest treball i, dramàticament, amb les experiències de les altres repúbliques balcàniques:

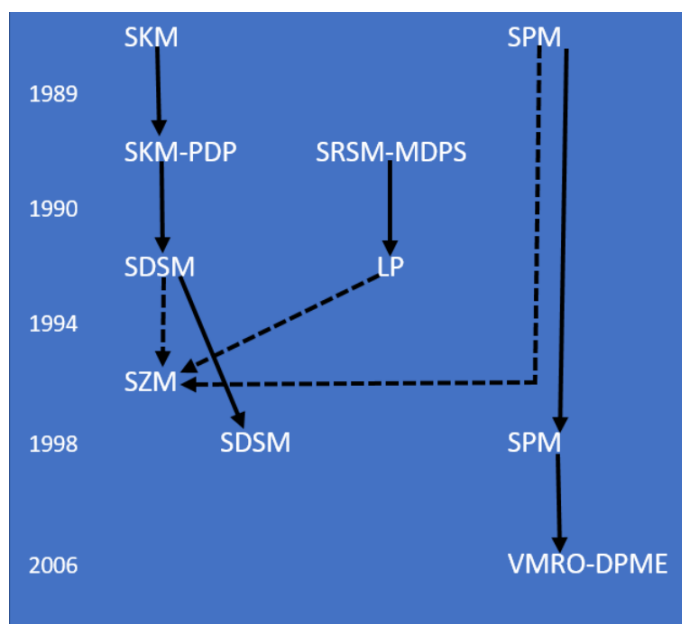
- construcció d'una voluntat per la independència
- inexistència de partits extremistes
- consens que la democràcia és la millor manera de resoldre el dilema sobre la independència o la federació
- el govern serbi ja era un govern democràtic
- rol mediador de la UE, que desitjava que la transició fos democràtica i pacífica després de les experiències de la dècada anterior a la zona.

A la Taula 3 s'exposen els resultats electorals dels partits unionistes a Macedònia i Montenegro.

País	Partit unionista	Tipologia de partit	T0	T11	T2	T3	T4
Macedònia	SPM (SSM-SPM)	Ideològic	4	95 ^{2,3}	27	60	32
	LP (SRSM, MDPS)	Ideològic	17				
Montenegro	SNP	Ètnic	30	11	16	9	9
	NOVA (SNS, SL)		6	12	8	0	0
	SSR		0	1	0	0	0

- (1) T1 correspon a les primeres eleccions democràtiques de la república de Macedònia i a les primeres a Montenegro després del referèndum
- (2) A Macedònia partir de T1, tant el SPM com el LP s'incorporen al SZM (Aliança per Macedònia) que formarà part de la coalició d'esquerres SDSM (Unió Social Demòcrata de Macedònia) que inicialment va mantenir una posició d'indiferència respecte de la independència
- (3) El principal partit de l'oposició, el VMRO, que era una coalició independentista va boicotejar la segona volta de les eleccions de 1994 pe sospites de frau electoral (confirmades per observadors internacionals) la qual cosa va facilitar la victòria de la coalició socialdemòcrata.

Els partits unionistes macedonis no es varen presentar en solitari a les primeres eleccions democràtiques post-independència sinó que es varen incorporar a la coalició d'esquerres liderada pel SDSM i, encara un anys més tard, el SPM s'integraria al VMRO que havia liderat el procés a la independència. Això denota un abandonament molt ràpid del posicionament nacionalista per adoptar amb la mateixa rapidesa el posicionament ideològic com a principal línia de conflicte a Macedònia.

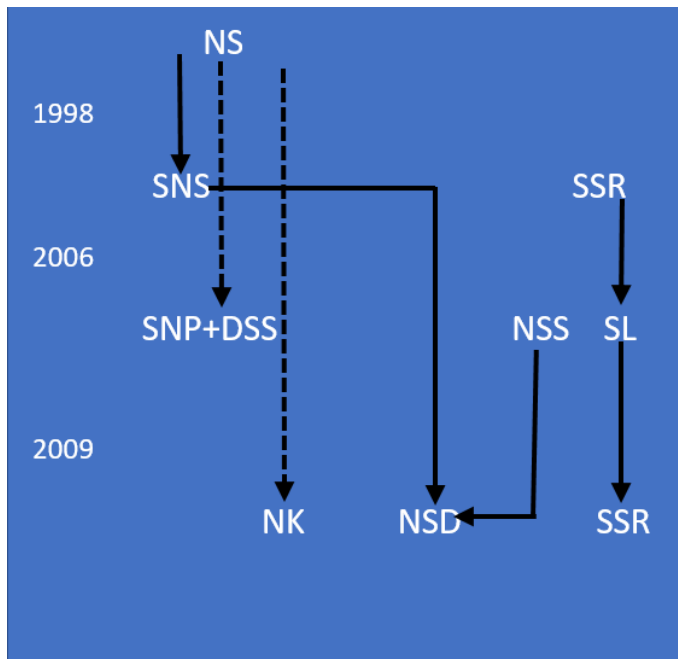
SDSM: Unió Social Democràtica de Macedònia
 SKM: Lliga dels Comunistes de Macedònia
 PDP: Partit per a la Renovació Democràtica
 SZM: Aliança per Macedònia
 SPM: Partit Socialista de Macedònia
 SSM: Unió Socialista de Macedònia
 SPM: Partit Socialista de Macedònia
 LP: Partit Liberal
 SRSM: Unió de Forces Reformistes de Macedònia
 MDPS: Partit dels Joves Democràtics Progressistes
 VMRO: Organització Revolucionària de la Macedònia Interior
 DPME: Partit Democràtic per la Unitat Nacional de Macedònia

Les línies de punts signifiquen aliances electorals.
 Les línies sòlides senyalen canvis de nom o fusions

Font ; *Political Handbook of the World*. 1988, 2015 i 2016-2017

Tot i que a Montenegro no es vota generalment en clau ètnica. (Dzankic, 2012 els partits serbis eren els més fermes defensors del manteniment de la federació amb Sèrbia

especialment per poder preservar els valors culturals serbis tan arrelats al país. L'any 2006, en el moment del referèndum hi havia 2 partits serbis al Parlament: l'anomenada Llista Sèrbia i el Partit Socialista Popular (SNP) que en els comicis de 2006 posteriors al referèndum obtenen 12 i 11 representants respectivament, el que suposa una pèrdua conjunta de 23 escons i de quasi 10 punts percentuals de vots (es passa de 38,5 de vots al 28,8 %). A les eleccions del 2006 apareix el Partit Radical Serbi (SSR) de Vojislav Sesselj que anteriorment estava integrat a la Llista Sèrbia i que aconseguirà un únic i efímer representant i un 2,8 % dels vots. En els anys posteriors, els serbis agrupen les seves opcions electorals en el SNP que evoluciona cap a un partit més cívic que no ètnic.

NS: Partit Popular Serbi
 NSD: Nova Democràcia Sèrbia
 SNS: Partit Populista Serbi
 DSS: Partit Demòcrata Serbi
 NK: Coalició Popular
 SSR: Partit Radical Serbi
 SL: Llista Sèrbia

Les línies de punts signifiquen aliances electorals.
 Les línies sòlides senyalen canvis de nom o fusions

Font ; *Political Handbook of the World*. 1988, 2015 i 2016-2017

A la Taula següent es resumeix el posicionament de les minories respecte de la independència i els tipus d'arranjaments institucionals dels nous estats respecte d'aquestes minories.

Taula 4. Minories a les repúbliques bàltiques en el moment de la independència i _arranjaments institucionals				
País	Nacionalitat Titular	Minories	Articulació de les minories	Arranjaments institucionals
Macedònia ²	66,6 %	22,07 % (albanesos)	Indiferència	Inclusius
		4,01 % (turcs)	No organitzats políticament	
		2,25 % (romanís)		
		2,07 % (serbis)		
Montenegro ²	43 % (montenegrins)	32 % (serbis)	Oposició	Inclusius
		8% (bosnians)	favorables	
		5 % (albanesos)	favorables	
		12 % (altres)		

Font: Sanjaume i Serrano, 2010, sobre les dades de les minories

A Macedònia, la minoria albanesa (prop del 25 % de la població) va rebutjar de participar en el referèndum d'independència (Pickering, 2009) i tampoc va votar la primera Constitució de 1991 (Abdullai, 2013) perquè no reconeixia a les altres ètnies de Macedònia. Posteriorment i després de diversos conflictes armats que varen causar un centenar de morts, es va fer una constitució més inclusiva en la qual es reconeix com a llengües oficials qualsevol altre idioma que sigui parlat per almenys el 20% de la població i permet fer servir oficialment el seu alfabet. També atorga diversos drets lingüístics als ciutadans que parlen idiomes diferents al macedoni.

Els partits macedonis són de forta base ètnica⁷. La nova república macedònia utilitza diversos arranjaments institucionals per integrar les diferents ètnies en el govern; a la pràctica això implicava la dificultat de poder formar govern sense un acord multiètnic: tots els governs post-socialistes han inclòs partits albanesos en la seva composició sigui quin sigui el principal partit del govern.

A Montenegro la definició de les ètnies és molt més difícil que a cap de les altres repúbliques ex-iugoslaves perquè tan serbis com montenegrins comparteixen religió i idioma (Hockenos i Winterhagen, 2009) i perquè els mateixos montenegrins es poden definir tant com ètnicament serbis o bé, com a montenegrins com a nació cívica (Malesevic i Uzelac; 2007). Montenegro té la consciència nacional dividida entre els que creuen que són serbis i l'altra meitat que pensen que són "un altre poble" (Kuzio, 2008). En qualsevol cas, la promesa que la constitució del país seria de base cívica i no ètnica va tenir enorme importància en que les qüestions ètniques desapareguessin del debat polític (Hockenos & Winterhagen, 2007).

Degut al seu pes en la demografia del país, els serbis estan considerats com a "poble constituent" de Montenegro i, per tant no tenen la consideració de minoria ètnica (Dzankic, 2012). Tot i així els serbis de Montenegro estava majoritàriament a favor de mantenir la confederació⁸ però tot i així varen votar massivament en el referèndum, el que explica el resultat tan ajustat. Entre els partits que defensen els interessos dels serbis el Partit Populista Socialista (SNP) agafa la bandera de l'anti-independentisme. Només després del referèndum es forma la "llista sèrbia" on s'incorpora el Partit Radical Serbi (SRS) de Vojislav Sesselj que abans no existia a Montenegro que sí que es pot considerar un partit ètnic. La llista sèrbia, es va anar transformant en un partit més cívic que no ètnic (Dzankic, 2012).

Els arranjaments institucionals de la república de Montenegro reserven un espai al Parlament a les minories albanesa i croata de manera que els partits d'aquestes minories tenen un llindar electoral fet a mida del seu pes demogràfic (Dzankic, 2012).

⁷ Les dades del *World Values Survey* de 1997 i 2001 evidenciaven que cap albanès era votant del SDSM, el partit que havia mostrat indiferència respecte la independència i que intentava mostrar-se ètnicament transversal a base de definir-se com a no-nacionalista (Pickering, 2010).

⁸ En aquest referèndum de 2006 no hi va haver cap boicot a la participació, ben al contrari que en el referèndum anti-independentista de 1992, en el qual els blocs ètnics es varen posicionar a favor o en contra del referèndum i els independentistes el varen boicotejar.

10. Conclusions

Els partits unionistes s'enfronten a la independència des de dues possibles perspectives, que poden combinar-se o mantenir-se pures. La primera de les perspectives és la ideològica. En tots els casos estudiats excepte Montenegro, l'estat matriu era de caràcter autoritari i marxista de la mateixa manera que les forces independentistes advocaven per la democratització dels nous estats i per una economia de mercat; per tant, l'oposició a la creació del nou estat suposava també una defensa de l'estatu quo del sistema polític.

La segona perspectiva era l'ètnica. Amb l'excepció de Lituània, que era ètnicament molt homogènia, les altres repúbliques secessionistes tenien minories importants: russa a les repúbliques bàltiques, albanesa a Macedònia, i sèrbia a Montenegro. Aquestes minories estaven políticament articulades en partits polítics que varen mantenir una actitud diferent respecte de la independència segons l'estimació que feien de com es veurien afectats els seus drets després de la secessió. La dialèctica radical dels partits nacionalistes a Estònia i Letònia va ser vista com una amenaça per la minoria russa que, alhora, es va organitzar en partits ètnics i va mantenir una actitud bel·ligerantment i agressivament relacionada amb el missatge de discriminació que percebiem.

A Estònia, Letònia i Montenegro, les minories russa i sèrbia es varen agrupar en partits ètnics que es varen posicionar en contra de la secessió. A Letònia, el principal grup contrari a la secessió, Interfront, va participar en accions destinades a frenar la secessió de Letònia com la ocupació per unes hores del Parlament de Riga o la col·laboració amb les forces especials soviètiques (OMON) que varen intentar la ocupació militar de les 3 repúbliques bàltiques. Com a conseqüència d'aquestes activitats, va ser prohibit i per tant no va tenir representació al Parlament. A Estònia i Lituània es varen adoptar les mateixes mesures de protecció prohibint també aquells partits unionistes ètnics que varen mantenir una actitud bel·ligerantment violenta contra els nous estats.

Les dures lleis de nacionalització d'Estònia i Letònia varen suposar des del seu establiment una retallada dels drets civils de la minoria russa. El motor polític dels ciutadans d'origen rus va ser aleshores la lluita per la flexibilització de les lleis de nacionalització i la recuperació dels drets civils de la minoria russa. Per tant, l'assoliment de la independència no va introduir elements superadors de la clivella ètnica sinó que la legislació estoniana i letona va institucionalitzar aquesta clivella. Fins al punt que alguns autors (Rohrscheider, 2009) observen que en el període 2003-2006 l'etnicitat ja no és importants en les posicions dels partits dels països que es varen independitzar excepte a Letònia perquè es continua percebent a la minoria russa com una amenaça. Tot i així, les enquestes segueixen detectant la pervivència de la clivella ètnica a Estònia i Letònia (Berglund & Ekman, 2010).

A Lituània, Macedònia i Montenegro les disposicions són inclusives i varen permetre que els partits ètnics es poguessin amollar a la nova situació i transformar-se en partits cívics. En els dos països balcànics les constitucions dels nous estats s'adaptaven per donar satisfacció a les minories i evitar el conflicte ètnic.

De la comparació entre països i els partits contraris a la secessió en traiem la observació que tots fracassen electoralment després de la independència. Els partits que perviuen ho fan convertint-se en partits cívics o bé sumant-se a alguna coalició electoral com el cas dels partits contraris a la independència de Macedònia o els partits ètnics serbis de Montenegro. Els partits bel·ligerantment unionistes, desapareixen víctimes d'arranjaments institucionals establerts per a la protecció del nou estat.

Això corrobora, en els casos estudiats, que en el context històric de la democratització dels països de l'Europa de l'Est, els partits que es situen fora del principal espai de competició política tenen poques possibilitats de prosperar (Kitschelt, 1992). En el cas de les repúbliques bàltiques i de Macedònia, els partits contraris a la independència es posicionaven també en contra de la democratització i de l'economia de mercat que era l'espai comú de competició electoral en tots els països que, amb la secessió del seu estat matriu, abandonaven també el sistema autoritari i l'economia planificada que associaven a l'antítesi de la llibertat.

El cas de Macedònia ens permet observar com un partit hereu del partit comunista iugoslau, el SDSM mantenint una posició d'indiferència respecte la secessió o, per dir-ho d'una altra manera, prioritzant les polítiques econòmiques i socials obté la victòria en les primeres eleccions democràtiques del 1994. Si bé en aquestes eleccions es podria objectar que el VMRO, el partit tradicionalment independentista, va boicotejar la segona volta de les eleccions també és cert que en posteriors eleccions el SDSM va tornar a guanyar, arribant a tenir més del 40 % dels vots i s'ha mantingut fins avui com un dels partits forts de Macedònia. Aquesta coalició d'esquerres va poder incorporar en el seu si a les forces pro-federació perquè hi eren ideològicament properes i també perquè la seva població era majoritàriament d'esquerres i mantenia una valoració positiva de les polítiques econòmiques de la Federació Iugoslava. També és possible que les dificultats econòmiques en el primer període d'independència de la nova república, juntament amb els conflictes amb Grècia i Albània conformessin un cert vot de càstig cap als partits polítics que havien liderat la secessió.

En qualsevol cas el SDSM, assumia la democratització de Macedònia i com a partit socialdemòcrata assumia la llibertat de mercat des d'una posició de centre-esquerra i, per tant, seguia dins de l'espai central de competició política macedònia. De manera similar a Lituània, el Partit Comunista de Lituània escindit del PCUS i ja nominalment transformat en un partit socialdemòcrata, guanya les eleccions després de la independència.

A Montenegro que, de facto ja estava en una situació d'independència abans del referèndum, els partits anti-independència són partits ètnics serbis que veien en el manteniment de la federació amb Sèrbia una major garantia de manteniment dels seus drets civils. De fet, el referèndum va crear una línia de conflicte molt intensa però temporal en la competició política montenegrina que va desaparèixer després del referèndum per tornar a les dimensions de competició anteriors.

Ni abans ni després del referèndum no hi va haver una política ètnica dels partits de govern, de manera que l'ètnicitat estava també fora de l'espai central de competició política a Montenegro. La minoria albanesa va viure relativament al marge del procés de secessió però no s'hi va oposar al veure-hi una possibilitat de veure millorada la seva posició i els seus drets. En aquesta república, l'únic partit irredemptista és el SRS (Partit Radical Serbi que apareix després de la independència i fracassa electoralment perquè la minoria sèrbia opta per partits que mantenen una actitud més moderada, i també per la ideologia ultradretana del SRS cosa que el situa fora de l'espai de competició electoral.

Per tant, la permanència dels partits unionistes en l'arena política depèn principalment de si estan dins de l'espai central de competició política que es doni en el context polític del moment de la secessió i de la seva adaptació al nou espai que apareix després de la secessió. En aquesta situació, el debat sobre la secessió crea una línia de conflicte intensa, però temporal, respecte de la qual els partits s'alineen fins que, resolt el

conflicte amb la secessió, els partits tornen al tipus de competició ideològica anterior de forma aparentment poc traumàtica com deixa veure l'evolució de les aliances entre partits, especialment a Macedònia.

Això es especialment cert pels partits unionistes ideològics siguin quin sigui el context en el qual es dona la secessió: estat autoritari o democràcia. En el cas dels partits unionistes de caire ètnic la seva permanència o desaparició depèn també dels factors institucionals del nou estat i si d'aquests són inclusivus o excloents. Els primers eliminen, o suavitzen la clivella ètnica i permet als partits ètnics alinear-se en la defensa del reconeixement dels drets civils de les minories o en l'exercici de política autonòmica com seria el cas dels serbis de Montenegro i els albanesos de Macedònia respectivament. Els arranjaments excloents no els atorguen drets i, per tant, els impedeixi de presentar-se a les eleccions en resposta a l'actitud violenta respecte el moviment secessionista; però també perpetua la clivella ètnica com és el cas d'Estònia i Letònia on, si bé els partits de la minoria russa han acceptat el joc democràtic, continuen lluitant pels drets civils de la seva minoria que segueix sent una part important de la població del país.

Podríem fer un pas més per definir millor l'evolució dels partits ètnics unionistes afirmant que, en la línia de Kitschelt (Kitschelt, 1992) els partits ètnics unionistes no tenen possibilitats de seguir en la competició electoral si els partits secessionistes tenen també una base ètnica perquè desenvolupen arranjaments constitucionals que exclouen del *demos* a les minories que els donarien suport electoral. En canvi, si els partits secessionistes no tenen una base ètnica important com va ser el cas de Montenegro els arranjaments institucionals que desenvoluparan en les constitucions dels nous estats seran inclusivus i els partits ètnics contraris a la independència evolucionaran cap a partits cívics.

Finalment, i a tall de resum, es pot construir una matriu que relacioni el tipus de partit unionista (ètnic o ideològic) amb el tipus de moviment secessionista (ètnic o cívic), els arranjaments institucionals que es deriven de la combinació anterior, i l'evolució dels partits unionistes.

Taula 5. Matriu de relació				
Partit unionista	Moviment secessionista	Arranjaments	Evolució partit unionista	País exemple
Ètnic	Ètnic	Excloents	Prohibició ¹ /moviment cívic	Estònia – Letònia
Ètnic	Cívic	Inclusius	Prohibició ¹ /moviment cívic	Lituània
Ètnic	Cívic	Inclusius	Moviment cívic	Montenegro
Ideològic	Cívic	Inclusius	Competició ideològica	Macedònia

1. La prohibició fa referència als partits ètnics que en el moment de la independència varen actuar violentament en contra del nou estat. Es pot entendre com una mesura protectora cap a les noves institucions.

L'escàs nombre de casos de secessió que s'han donat des dels anys 90 que compleixin els requeriments inicials d'haver-se realitzat de forma pacífica, amb partits que s'hi oposaven i que donessin lloc a estats democràtics, ha estat una limitació a l'hora de poder treure unes conclusions generals que poguessin donar pistes sobre casos de secessió futurs. Un altre inconvenient ha estat la dificultat de trobar indicadors que

permetessin objectivitzar les conclusions de forma senzilla i això ha obligat a fer una anàlisi descriptiva de les quals he extret unes conclusions que relacionen de forma interessant el tipus de partit unionista i el tipus d'arranjaments institucionals, derivats del tipus de moviment secessionista, amb l'evolució electoral d'aquests partits.

El treball podria ampliar-se en dues vies. En primer lloc analitzant paral·lelament la tipologia de partits cívics defensors de les minories que apareixen un cop consolidat un nou estat i la seva evolució electoral comparant-lo amb l'evolució de la clivella ètnica. En segon lloc es podria fer una anàlisi de l'evolució electoral dels partits independentistes en els processos de secessió fallits, la qual cosa oferiria un contrapunt interessant a aquest TFM.

11. Bibliografia

- Abdullai, J. (2013). The Political Crisis in Macedonia and the Future Challenges. *Revista de Stiinte Politice; Craiova*, (37/38), 141-146.
- Aron, L. (2006). The "Mystery" of the Soviet Collpase. *Journal of Democracy*, 17, 2
- Atanasova, G., & Bache, I. (2010). Europeanization and F.Y.R. Macedonia: towards a compound polity? *Southeast European and Black Sea Studies*, 10(1), 85-96.
- Bakke, E., & Sitter, N. (2005). Patterns of Stability: Party Competition and Strategy in Central Europe since 1989. *Party Politics*, 11(2), 243-263.
- Banks, A. S., Day, A. J., Muller, T. C., & O, O. (2016). *Political Handbook of the World 1998*. Springer.
- Bardi, L., & Mair, P. (2008). The parameters of party systems. *Party politics*, 14(2), 147-166.
- Berglund, S. (2013). *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Edward Elgar Publishing.
- Berglund, S., & Ekman, J. (2010). Cleavages and Political Transformations. En S. Immerfall & G. Therborn (Ed.), *Handbook of European Societies* (p. 91-109). New York, NY: Springer New York.
- Bernhard, M., Jasiewicz, K., & Subotić, J. (2015). Out of eastern europe: Legacies of Violence and the Challenge of Multiple Transitions. *East European Politics and Societies*, 29(2), 409-419.
- Bielasiak, J. (1997). Substance and process in the development of party systems in East Central Europe. *Communist and Post-Communist Studies*, 30(1), 23-44.
- Blondel, J., Müller-Rommel, F., Malovà, D., Sootla, G., & Sootla, E. (2007). The End of Communism and the New Party System. En *Governing New European Democracies* (p. 23-38). Springer.
- Boix, C. (2007). "Emergence of Parties and Party systems". A: C. Boix; S. Stokes (eds.). *Oxford Handbook of Comparative Politics* (pàg. 499-521). Nova York: Oxford University Press.
- Brancati, D. (2008). The Origins and Strengths of Regional Parties. *British Journal of Political Science*, 38(01).
- Chandra, K. (2011). What is an ethnic party? *Party Politics*.
- Cichock, M. (2002). Transitionalism vs. Transnationalism: conflicting Trends in Independent Latvia. *East European Politics and Societies* (16), 2, 446-464
- Clark, T. D., & Pranevičiūte, J. (2008). Perspectives on communist successor parties: The case of Lithuania. *Communist and Post-Communist Studies*, 41(4), 443-464.
- Darmanovic, S. (2007). Montenegro: A Miracle in the Balkans? *Journal of Democracy; Baltimore*, 18(2), 152-VII.

- De Villiers, B. (2013). Secession—the Last Resort for Minority Protection. *Journal of Asian and African Studies*, 48(1), 81–96.
- Doorenspleet, R. (2004). The structural context of recent transitions to democracy. *European Journal of political research*, 43(3), 309–335.
- Dzankic, J. (2012). Montenegro's Minorities in the Tangles of Citizenship, Participation, and Access to Rights. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe : JEMIE; Flensburg*, 11(3), 40-59.
- Fink-Hafner, D. (2008). Europeanization and party system mechanics: comparing Croatia, Serbia and Montenegro. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10(2), 167-181.
- González, Á. P. (2000). Minorías rusas en la antigua URSS. *Revista CIDOB d'afers internacionals*, 25–43.
- Hechter, M, (1992), T2he Dynamics of Secession. *Acta Sociologica*. 35,267-283
- Higashijima, M., & Nakai, R. (2016). Elections, Ethnic Parties, and Ethnic Identification in New Democracies: Evidence from the Baltic States. *Studies in Comparative International Development*, 51(2), 124-146.
- Hockenos, P., & Winterhagen, J. (2007). A Balkan Divorce that Works? Montenegro's Hopeful First Year. *World Policy Journal*, 24(2), 39-44.
- Horowitz, D.L. (1985). "Structural Techniques to reduce Ethnical Conflict". A: *Ethnic Groups in Conflict*". Berkeley. University of California Press.
- Ibenskas, R., & Sikk, A. (2017). Patterns of party change in Central and Eastern Europe, 1990–2015. *Party Politics*, 23(1), 43-54.
- Ishiyama, J. T. (1993). Founding elections and the development of transitional parties: the cases of Estonia and Latvia, 1990–1992. *Communist and Post-communist studies*, 26(3), 277–299.
- Ishiyama, J. T. (1997). Transitional Electoral Systems in Post-Communist Eastern Europe. *Political Science Quarterly*, 112(1), 95.
- Ishiyama, J. T. (1998). Strange Bedfellows: Explaining Political Cooperation between Communist Successor Parties and Nationalists in Eastern Europe. *Nations and Nationalism*, 4(1), 61-85.
- Ishiyama, J. T. (1999). Representational mechanisms and ethnopolitics: Evidence from transitional democracies in Eastern Europe. *East European Quarterly; Boulder*, 33(2), 251-279.
- Kitschelt, H. (1992) The formation of Party Systems in East Central Europe (20) 7-50
- Krupavicius, A. (1998). The Post-communist Transition and Institutionalization of Lithuania's Parties. *Political studies*, 46(3), 465–491.
- Krupavicius, A. (2003), Lithuania. *European Journal of Political Research*, 42: 1010–1020.

- Kuzio, T. (2008). Comparative perspectives on Communist successor parties in Central-Eastern Europe and Eurasia. *Communist and Post-Communist Studies*, 41(4), 397-419.
- Laitin, D. D. (2001). Secessionist rebellion in the former Soviet Union. *Comparative Political Studies*, 34(8), 839–861.
- Lansford, T. (2015). *Political Handbook of the World 2015*. CQ Press.
- Lansford, T. (2017). *Political Handbook of the World 2016-2017*. CQ Press.
- Lipset, M & Rokkan, S.. *Party Systems and voter alignments Cross-National Perspectives*.1967. . New York; The Free Press
- Llobera, J. R. (1999). Recent theories of nationalism. Recuperat de https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/1999/hdl_2072_1300/ICPS164.pdf
- Mair, P (2006). Party System change. R. Katz; W.J. Crotty (eds). *Handbook of party politics* (cap 7). London. Sage Publications.
- Malešević, S., & Uzelac, G. (2007). A Nation-state without the nation? The trajectories of nation-formation in Montenegro1. *Nations and Nationalism*, 13(4), 695-716.
- Markowski, R. (1995). Political competition and ideological dimensions in Central Eastern Europe. Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde.
- Marples, D. R. (2011). Review Article: Revisiting the Collapse of the USSR. *Canadian Slavonic Papers*, 53(2-4), 461–473.
- McAllister, I., & White, S. (2007). Political parties and democratic consolidation in post-communist societies. *Party Politics*, 13(2), 197–216.
- McFaul, M. (2002). The fourth wave of democracy and dictatorship: noncooperative transitions in the postcommunist world. *World politics*, 54(2), 212–244.
- Meyer-Resende, M. (2003). [Review of Review of Redeeming the Communist Past: The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe, per A. M. Grzymala-Busse]. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 79(1), 207-208.
- Møller, J., & Skaaning, S.-E. (2009). The three worlds of post-communism: revisiting deep and proximate explanations. *Democratization*, 16(2), 298-322.
- Mungiu-Pippidi, A. (2010). The other transition. *Journal of Democracy*, 21(1), 120–127.
- Nakai, R. (2014). The influence of party competition on minority politics: a comparison of Latvia and Estonia. *JEMIE*, 13, 57.
- Oll, A. (2004). Estonia: Towards Post-Communist Reconstruction. *Demokratizatsiya*, 12, 3
- Park, A. (1994a). Ethnicity and Independence: The Case of Estonia in Comparative Perspective. *Europe-Asia Studies*, 46(1), 69-87.
- Pickering, P. M. (2009). Explaining Support for Non-nationalist Parties in Post-conflict Societies in the Balkans. *Europe-Asia Studies*, 61(4), 565-591.

- Raiklin, E. (2007). The USSR in 1990 and its Successor States in 2005: A Statistical Comparison. *The Journal of Social, Political, and Economic Studies*, 32, 4
- Saarts, T. (2016). The Ethnic-Colonial Communist Legacy and the Formation of the Estonian and Latvian Party Systems. *Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences*; Tallinn, 20(2), 115-143.
- Sanjaume, M., & Serrano, I. (2010a). Estudis de cas: 1. Processos de sobirania reeixits. *IDEES. Revista de temes contemporanis*, (33), 33–103.
- Sanjaume, M., & Serrano, I. (2010b). Estudis de cas: 2. La quarta onada d'independències? *IDEES. Revista de temes contemporanis*, (33), 105–159.
- Self-determination and international recognition policy.pdf. (s.d.).
- Surzhko-Harned, L. (2010). Liberal nationalism, nationalist liberalization, and democracy: the cases of post-Soviet Estonia and Ukraine. *Nationalities Papers*, 38(5), 623-646.
- Szczepanski, W. (2014). Serbia - an Opponent or an Ally of Independent Macedonia (1991-2013)? *Politeja*; Krakow, (30), 347-361. <https://doi.org/http://0-dx.doi.org.catalog.uoc.edu/10.12797/Politeja.11.2014.30.26>
- Taagepera, R. (1990). The Baltic States. *Electoral Studies*, 9(4), 303–311.
- Tzelgov, E. (2011). Communist successor parties and government survival in Central Eastern Europe: communist successor parties and government survival. *European Journal of Political Research*, 50(4), 530-558.
- Welsh, H. A. (1994). Political Transition Processes in Central and Eastern Europe. *Comparative Politics*, 26(4), 379.
- White, S. (2003). Rethinking postcommunist transition. *Government and Opposition*, 38(4), 417–435.